

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma

FATMA ASİYE ŞENAT

YRD. DOÇ. DR., SELÇUK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ÖZET

İlahiyat öğretimi müfredatında yer alan bütün branşların doğrudan ya da dolaylı olarak Kur'an'dan neş'et ettiği bilinmektedir. Bu sebeple ilahiyat öğreniminde edinilen bilgiyi anlamak ve başarılı şekilde yorumlayabilmek için Kur'an konularına, anlatım üslubuna aşina olmak zorunludur. Bugünkü müfredat, Kur'an'la bu manada bir yakınlık kurmak için yeterli değildir. İlahiyat fakültesi öğrencileriyle yapılan anket çalışması, bu yetersizliği çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Öğrencilerin doğrudan ve anlamı üzerinde durarak Kur'an okuma alışkanlığı edinme konusunda yaşanan boşluğu ortadan kaldırmak için sorunun fark edilerek bir dizi önlemin alınması önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: İlahiyat, Kur'an-ı Kerim dersi, tefsir, Kur'an'ı anlayarak okuma, din öğretimi.

ABSTRACT

It is known that all branches in the curriculum of Divinity Faculty have stemmed from Koran. Therefore it is necessary to be acquainted with Koran's subjects and style of expression in order to understand the information given in the education and interpret it successfully. But the current curriculum is insufficient to be familiar to Koran. The results of the survey that is applied to the students of Divinity Faculties display this insufficiency obviously. Noticing the problem and taking measures are of importance to cause the students to acquire the habit of reading Koran directly and understanding it.

Key words: Divinity, Koran lesson, interpretation, reading Koran and understanding, religion education.

GİRİŞ

Vahiy aracılığıyla insanlığa ulaşan ayetleri derleyen bir kutsal kitap temelinde şekillendiği için "kitâbî" olarak tavsif edilen bir dini, bu kitabı bol bol okuyup okutmadan, konularına yeterince aşinalık ve vukûfiyet kesbetmeden

öğrenmek/öğretmek mümkün müdür? Sağduyunun bu soruya hiç düşünmeden vereceği cevap, “Hayır” olacaktır. Bu makale, İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle yapılan bir anket çalışmasının verileri ışığında, “İmkânsızın” bu fakültelerde nasıl mümkün kılındığı hususunda sesli düşünmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bir ilahiyat fakültesi öğrencisinin, fakülte ders kitaplarında meali verilen, Kur’an dersinde ezberlenen ya da tefsir derslerinde üzerinde durulan ayetlerin anlamını bilmesinin, onun Kur’an’la doğrudan bir irtibat kurmasına yetmeyeceği açıktır. Öte yandan din öğretimi alma ve verme makamında olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin aldıkları dersler sayesinde farklı kaynaklardan beslendikleri oranda doğrudan Kur’an’dan istifade edememeleri, İslam medeniyetinin temelini bu kitap olduğu gerçeğiyle de çelişmektedir. Bir başka deyişle dini en berrak haliyle insanlığa anlatma sorumluluğundan önce, bir Müslüman olarak, fakülte öğrencilerinin Kur’an’ı hayat boyu okuma zorunluluğu, sadra şifa verecek şekilde yerine getirilememektedir. Bu sonuçta, müfredatta konuya müstakil olarak yer verilmemesi sebebiyle Kur’an’ın ne dediğini Kur’an’dan öğrenme faaliyetinin gönüllü çabalara havale edilmiş olmasının da etkisi büyüktür.

Bu çalışmada İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilerin, bu kurum çatısı altında Kur’an’ın ne dediğini öğrenmek için verdikleri çabanın seviyesi incelenecektir. “Şimdiye kadar/fakültede Kur’an’ı ne dediğini önceleyerek baştan sona kaç kez okudunuz?” vb. son derece yalın sorulara verilen cevaplar, İlahiyat fakültelerinde verilen din öğretiminin Kur’an’dan kopuk olma zaafını açıkça ortaya koymaktadır. Bu amaçla beş ayrı İlahiyat Fakültesinden (Kahramanmaraş Sütçü İmam, İstanbul, Konya Selçuk, Samsun Ondokuz Mayıs, Kayseri Erciyes Üniversitesi) 147’si birinci, 120’si dördüncü sınıftan olmak üzere toplam 267 öğrenciyle, 20-30 Mayıs 2009 tarihleri arasında bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve öğrencilere çoktan seçmeli ve evet/hayır şeklinde cevaplanacak sorular yöneltilmiştir. Anket sorularını üç bölümde ele almak mümkündür. Birinci bölümde öğrencilere lise yıllarında Kur’an’ı anlamı üzerinde durarak okuyup okumadıklarına, okuma sıklıklarına ve yeterli yönlendirme alıp almadıklarına dair sorular yöneltilmiştir. Bu bölümün amacı, lise yıllarında bu konuda bir birikim kazanıp kazanmadıklarını tespit etmektir. İkinci bölümde, öğrencilerin yukarıdaki soruları, ilahiyat öğrenimi sürecini göz önünde bulundurarak cevaplamaları istenmiştir. Üçüncü bölümde yer alan çoktan seçmeli sorularda ise, öğrencilerin, görev aldıkları zaman halka yönelik

din hizmetinde ne gibi kaynaklar kullanmayı tasarladıkları hakkında veri toplanması amaçlanmıştır. Anketin, birinci ve dördüncü sınıfta okuyan öğrencilere uygulanmasının sebebi, fakülte yıllarında, anlamını gözeterek Kur'an okuma konusunda bilinç dönüşümünün sağlanıp sağlanmadığının irdelenmesidir.

Makalenin hedefinin doğru kavranmasını sağlamak için öncelikle birkaç konuda açıklama yapmaya ihtiyaç vardır. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Kur'an okuması derken kastedilen, tahmin edileceği üzere metni okumayla eşzamanlı olarak metnin mesajının da kavranmasıdır.¹ Yoksa toplumsal arka planda anlaşıla geldiği şekliyle metni “yüzünden”, manasına muttali olmadan okumak değildir. Zaten okuma, anlamayı da tabii bir biçimde içinde barındıran bir eylemdir. Ne dediğinden haberdar olmadan bir metni seslendirme işi, okuma değil, ancak telaffuz etme olarak tanımlanabilir. Söz konusu metin Kur'an olduğunda, böyle bir telaffuzun bile, verilen emekle doğru orantılı olarak bir anlam taşıyacağı, en azından zayi olmayacağı açıktır. Ancak ne dediğini anlamadan güzel sesli, güzel üsluplu bir hocadan dinleyerek Kur'an'a hürmet gösterip, bağlılığını ızhar edenlerin, hiç bilmedikleri bir dilde yazılmış bir şarkıyı dinleyenlerin durumuna yakın bir tablo oluşturdukları da bilinmelidir. Bilindiği üzere yabancı dilde şiir dinlemek adet olmamıştır. Oysa aynı şiir güfte olarak değerlendirilip bestesiyle buluşturulduğunda bütün insanlığa ulaşabilecek bir nitelik de kazanmış olur. Çünkü başarılı ve derinlikli bir beste, bilinmeyen bir dildeki güftenin ne söylediğini dinleyiciye hissettirebilir, hüznü, acıyı, öfkeyi, neşeyi müzik aracılığıyla anlatmak mümkün olabilir. Müzik bu etkisi sayesinde evrensel dil olarak kabul edilir, insanlar hiç anlamadıkları bir dildeki şarkıları bu sayede dinler ve severler. Kalbini açarak okuduğu, dinlediği Kur'an metninden irfan süzmeyi başaran bir gelenekten beslenenlere tesadüf etmek de bu nedenle her zaman, her yerde mümkün olabilir. Ancak bu irfanı zihni ve kalbi gelişimi taçlandırarak bilgiyle donatmak için Kur'an'ın ne dediğini de anlamak zorunludur. Bu çalışmada, manasını anlamadan Kur'an okumanın değeri tartışılmamışsa da, telaffuz seviyesinde kalan bir “okuma”

1 İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Arapçaya vâkıf olma seviyeleri böyle bir okumaya izin vermediği sürece, meal kavramının devreye girmesi kaçınılmazdır. Meal denince de meal yazarının Kur'an algısı, yorumları vs. ister istemez söz konusu olmaktadır. Bu makalede meal okumanın söz konusu etkileri bilinçli olarak göz ardı edilmiştir. Meal, burada hedeflenen okuma fiili açısından zaman zaman kullanılacak bir yürüteç hükmündedir. Bu nedenle anket formunda da, makale içindeki değerlendirmelerde de “meal okuma” yerine, anlayarak Kur'an okuma ibaresinin daha fazla kullanılmasına özen gösterilmiştir.

eyleminin Kur'an'ın yol göstericiliği açısından karşılığının ciddi bir Şekilde sorgulanması gerekir. Nitekim son yzyılda Kur'an ve Müslüman ilişkisinin, bu kadar çok tartışılmış olması, bu gerekliliğin bir tezahürü sayılmalıdır.

Bilindiği gibi, okuyucunun kendi anadilindeki herhangi bir metni bile derinlemesine, manadaki inceliklere, edebi sanatlarla nüfuz ederek anlaması uzun ve meşakkatli uğraşlar ister. Bu nedenle yapılan anket çalışmasına, ayetlerin "tam" olarak neyi kastetmiş olabileceğine dair anlama ve hissetme faaliyetleriyle ilgili sorular dâhil edilmemiştir. Zira böyle bir seviye, tefsir ve teville de vâkıf olmayı gerektirir. Varoluşsal, adım adım gelişen ve yenilenen, yenileyen okumalar, okuyucunun ısrarı ve potansiyeli ile doğru orantılı olarak zaman içinde gelişir. Bu da oğrencilerin ancak ilk kademeyi teşkil eden düzenli okuma çalışmalarına bağlıdır. Bu makalede, hangi konularda ayet bulunup bulunmadığının ayırımında olacak, Kur'an'ın ana konularıyla ilgili olarak neler söylediğini, hangi meselelerin asıl, hangilerinin tali olduğunu bizzat Kur'an'ın üslubundan ve konuyla ilgili ısrarından oğrenecek, duyduğu veya okuduğu Arapça bir metnin ayet olup olmadığını anlamaya yardımcı olacak oranda düzenli Kur'an okuma esas alınmıştır. Uygulanan ankette soru sayısının az, kullanılan dilin de yalın olmasının sebebi; varoluşsal bir okumayla, ne dediğini fark edecek bir okuma arasındaki farkın açıkça ortaya çıkmasını sağlamaktır. Aynı nedenle oğrencilere okuduklarından ne anladıkları, hissettikleri, bu bilgiyi nerede ve nasıl kullanacaklarına dair sorular da sorulmamıştır.

Burada, anket verilerini irdelemeye geçmeden, Kur'an'ın gerçek manada okunmayı istediği gerçeğini -malumu ilamda bulunma pahasına- bir kez daha ele almamız yerinde olacaktır.

I- Kur'an'ın Okuyucularından Temel Talepleri

Őurası muhakkaktır ki, Kur'an, -adı üstünde-² okunmaya gelmiş, bu amaçla gönderilmiş bir kitaptır. Vahiy halkasının son zinciri olması, onda "okuma"ya yapılan vurgunun artması sonucunu getirmiştir. Kur'an'ın muhataplarından kendisini okumalarını, üzerinde düşünmelerini talep ettiği bilinen bir gerçektir.

2 Kur'an kelimesinin anlamları için bkz. İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyya, *Mu'cem Mekyısı'l-Luğa*, I-VI, Thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Dâru'l-Ciyl, Beyrut, trz.) s.579; el-Cevheri, İsmil b. Hammâd, *es-Sihâh -Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, Thk: Ahmed Abdulgafûr Attâr, (Kitâbu'l-Arabî, Kahire, 1956.) I, s.65; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, (Dâru Sadr, Beyrut, trz.) I, ss.128-129.

Kur'an'ın okuyucusundan talepleri, onun kendini nasıl tanımladığıyla yakından alakalıdır. Kur'an, kendisini rahmet vesilesi, dosdoğru yola/yolda götüren bir kılavuz,³ kıymetini bilecek ve dikkate değer bulacaklara öğüt⁴ olarak tanıtılmaktadır. O, bu özelliklerinin farkına varıp kendisine kulak ve gönül verenleri sevinçlere gark edecek müjdelere sunmakta,⁵ gönüllere şifa olmaktadır.⁶

*“Ey insanlar! İşte Rabbinizden size bir öğüt, kalplerde olabilecek her türlü (darlık ve hastalık) için bir şifa (ona) inanan herkes için hidâyet ve rahmet gelmiş bulunuyor.”*⁷

Bu meyanda “Sözün en güzeli” tanımlaması, Kur'an'ın kendini anlatırken kullandığı etkileyici, bir o kadar da iddialı bir ifadedir.⁸ Dinlemeye değer diğer bütün “söz”lerle bir araya geldiğinde Kur'an, kendi farkının anlaşılacağını, takip etmek için insanların daha güzel bir yol bulamayacağını yetkin bir şekilde ilan etmektedir. Bu en güzel sözün manasını anlamak, ondan gerekli dersi çıkarabilmek elbette okuyucunun verdiği emek sayesinde mümkün olacaktır.

Dünya hayatında elde edilebilecek her tür birikimden kıymetli olan bu hazine kitabı elleri arasında tutabiliyor olmak, inananlar için ayrıca bir mutluluk ve rahatlık sebebi olmalıdır.⁹ O, aynı zamanda bildirdiği kavramlara, işaret ettiği istikamete kayıtsız kalanlara uyarıda bulunmakta, onları uçurumdan kurtarmak¹⁰ için seslenmeye devam etmektedir. Onlar ise, önyargılardan oluşan perdelerin ardında,¹¹ anlamazlıktan gelme tutumu içinde kalmayı tercih etmektedirler.¹²

3 2. Bakara: 97 “De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdecisi olarak indirilmiştir.”; 185; 3. Âl-i İmrân: 138; 6. En'âm: 157; 7. A'râf: 203; 16. Nahl: 64, 89.

4 3. Âl-i İmrân: 138; “Bu (Kur'an), bütün insanlığa bir açıklamadır; takva sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür.”; 10. Yunus: 57; 11. Hûd: 120; 16. Nahl: 125; 24. Nûr: 34.

5 2. Bakara: 97; 9. Tevbe: 124 “Herhangi bir sure indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: “Bu sizin hanginizin imanını artırdı?” İman edenlere gelince (bu sure) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler.”; 13. Ra'd: 36; 16. Nahl: 89, 102; 17. İsrâ: 9; 18. Kehf: 2; 27. Neml: 2; 46. Ahkâf: 12.

6 17. İsrâ: 82 “Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.”; 41. Fussilet: 44.

7 10. Yunus: 57.

8 39. Zümer: 18.

9 10. Yunus: 57.

10 3. Âl-i İmrân: 103 “Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişileridiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.”

11 17. İsrâ: 45 “Biz, Kur'an okuduğün zaman, sizinle ahirete inanmayanların arasında gizleyici bir örtü çekeriz.”

12 31. Lokman: 7 “Ona ayetlerimiz okuduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver!”; 45. Câsiye: 8.

Şeytan, her peygamberin okuyacağı vahiy metinlerinin arasına bir şeyler katma arzusunda olduğundan,¹³ Kur'an'ın ilk dinleyicisi ve okuyucusu Hz. Peygamber'e tevcih olunan, okumaya başlarken şeytanın şerrinden Allah'a sığınma emri,¹⁴ inananlar için de geçerlidir. Kur'an her okunduğunda ondan istifade edebilmek için, susmak ve can kulağıyla dinlemek gerekir.¹⁵

Kur'an, ağır ağır,¹⁶ sindire sindire okunmalı,¹⁷ okuyucu kendisini miktar ve zaman konusunda zorlamamalıdır.¹⁸ Yine de gecenin sessizliği,¹⁹ sabahın erken saatlerindeki sükûnet,²⁰ okuma esnasında gerekli odaklanma için elverişli zamanlar olabilir. Bununla birlikte hakkını verdikten sonra²¹ okuyuş zamanıyla ilgili bir sınırlama da söz konusu değildir. Hakkını vermek ise, ancak önyargıların ağır baskısından azade olarak/olmaya çalışarak ona tâbi olmak ve inanmakla mümkün olur.

Okunan âyetler üzerinde uzun uzun düşünmek ve çıkarımlarda bulunmak da okumanın tamamlayıcı adımlarıdır: “*Kur'an'ı durup düşünmüyorlar mı?...*”²², “*...Onlar bu Kur'an üzerinde hiç düşünmezler mi? Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var?*”²³, “*(Ey Muhammed!) Sana indirdiğimiz bu kutsal ilahî kelâm(da her şeyi açıkladık ki) insanlar onun mesajı üzerinde iyice düşünsünler ve akıl izân sahipleri ondan ders alsınlar.*”²⁴ gibi Kur'an ayetleri, okuma eylemine dahil edilmiş anlama çabalarına dikkat çekmektedir.²⁵ Bütün bunlar Kur'an'ı telaffuz etmek ya da yüzeysel göz gezdirmelerden öte, derinliklerine nüfuz edecek bir okuma eyleminin zorunluluğuna işaret eder.

13 22. Hacc: 52.

14 16. Nahl: 98.

15 7. A'râf: 204 “Kur'an okuduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.”

16 73. Müzemmil: 4 “...Kur'an'ı tane tane oku.”

17 17. İsrâ: 106 “Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (ayet ayet, sure sure) ayırdık; ve onu peyderpey indirdik.”; 25. Furkan: 32.

18 73. Müzemmil: 20 “Rabbin, senin ve yoldaşlarından bir grubun, gecenin üçte ikisinden az, yarısında ve üçte birinde kalktığını bilir. Gecenin ve gündüzün miktarını Allah belirler. O, sizin bunu yapamayacağını bildiği için sizi affetmiştir. Öyleyse Kuran'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun. Aranızda hastalar, yeryüzünde Allah'ın lütfundan rızık arayanlar ve Allah yolunda savaşanlar olduğunu bilmektedir. Onan kolayınıza geldiği kadar okuyun...”

19 3. Âl-i İmrân: 113.

20 17. İsrâ: 78.

21 2. Bakara: 121 “Kendilerine verdiğimiz Kitabı gereğince okuyanlar var ya, işte ona ancak onlar inanırlar. Onu inkâr edenler ise kaybedenlerdir.”

22 4. Nisâ: 82.

23 47. Muhammed: 24.

24 38. Sâd: 29.

25 Kur'an'ın anlaşılma ihtiyacını açıkça ya da zımnen ifade etmede kullanılan kelimelerin zenginliğini ifade eden bir çalışma için bakınız: Erbaş, Muhammed, “Kur'an'ın Mana Boyutu Işığında Kur'an Okumanın Anlamı” *Marife*, (y.7, s.1, Konya, 2007) s. 7–42.

Tıpkı Hz. Peygamber'e emredildiği gibi inananların da vahye sınıksız sarılmaları,²⁶ dine ilişkin uyarıları onun adına ve onunla gerçekleştirmeleri²⁷ gerekir. Savaş ortamında bile inanan birine Allah'ın kelamını duyması amacıyla sığınma hakkı tanınması,²⁸ bireyin Kur'an mesajıyla karşılaşmasına verilen önemi anlatmak için tek başına yeterli delildir.

Bütün bu bilgiler yan yana konduğunda ortaya çıkan tablo şöylece ifade edilebilir: İnsanlığın kutsal kitabı Kur'an'ı inanan inanan, âlim cahil herkes, her hâlükârda okuyacak, onda bildirilenlerden haberdar olacaktır. Bilgi boyutundaki bu çabayı, öğrenilenler üzerinde düşünme takip edecektir. O, kendisine gönül verenler için kılavuzdur, insanlığın zirvesine doğru tırmanışta²⁹ yol gösterir. Okuduklarına hikâye gözüyle bakanlar için ise, sadece yarın "haberim yoktu" diyemesinler diye gönderilmiş bir tebligat işlevi görür. Bu noktada Kur'an kimilerinin hidayet kitabı olurken, kimilerinin de inkârının derinleşmesine vesile olur.³⁰

Kur'an'ın gerçek manada "okunma" ihtiyacına böylece değindikten sonra, çalışmanın bu noktasında bahsedilen tarzda bir okuma alışkanlığının ilk basamağını teşkil eden manadan haberdar olma boyutunun İlahiyat Fakültesi sıralarında yerleşmesinin ne oranda mümkün olduğu sorusu, ders programları üzerinden cevaplanmaya çalışılacaktır.

II. İlahiyat Programında Doğrudan Kur'an'la İlgili Dersler ve İçerikleri

Bilindiği üzere İlahiyat Fakülteleri ülkemizde yüksek din öğretimi veren kurumlardandır. Bu fakültelerin öğretim programları, İslam medeniyetinin oluşturduğu birikimin, ilgili ilim dalı başlıkları altında aktarımını hedeflemektedir. Kur'an ve tefsirine ait konular da elbette bu birikimin en önemli kısımlarından birini oluşturmaktadır. Fakülteden fakülteye küçük farklılık-

26 6. En'âm: 19 "De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aramızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu."

27 50. Kâf: 45 "Biz onların dediklerini çok iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin. Tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver."

28 9. Tevbe: 6.

29 90. Beled: 11-18 "Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? O sarp yokuş nedir bilir misin? Veya açlık gününde yemek yedirmektir, Yakınlığı olan bir yetime. Veya hiçbir şeyi olmayan yoksula. Sonra iman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmaktadır. İşte bunlar sağdakilerdir."

30 17. İsrâ 45-48

lar görülmekle birlikte doğrudan Kur'an'la ilgili derslerin muhtevası aşağıda özetlenmiştir:

Öğretimin ilk dönemlerinde yer alan “Kur'an-ı Kerim ve Tecvidi” derslerinde öncelikle kısa surelerin ezbere okunması, tecvid konularından dönemlerin payına düşen kısmın örnekleriyle incelenmesi, seçilen bir kaç cüzün metin olarak okunması ve tecvid analizlerinin yapılması amaçlanır. Öğrencilerin mahrece ve tecvide dikkat ederek, akıcı ve düzgün bir metin okuma becerisine sahip olmak için çabalamaları beklenir.³¹ Ezberlerin okunmasında da yüzünden okumalarda aranan okuyuş düzeyi esas alınmakta, ezber ve yüzüne okumalar arasında fark gözetilmemesi hedeflenmektedir. Dönemden döneme ezber oranları değişse de bu dersin temel hedefleri; yüzünden güzel okumayı başarma, belirlenen yerlerin ezberlenmesi, meharici hurufa riayet edilmesi ve tecvid kurallarının uygulanmasından oluşan üç başlık altında ifade edilir.³²

2000 yılına kadar anlamla ilgili herhangi bir çalışma, bu dersin programında yer almamıştır. Bu yıldan itibaren ezberlenen ve yüzünden okunan bölümlerin meali hakkında bilgi verilmesi de çerçeveyi belirleyen programla ders kapsamına alınmıştır. Ancak takdir edileceği üzere bu konudaki hassasiyet, tamamen dersten sorumlu olan öğretim elemanının inisiyatifine bağlıdır.

İlahiyat Fakültelerinde yapılan bu Kur'an tilaveti çalışmaları, İmam-Hatip Lisesi müfredatıyla paralellik arz etmektedir. Hatta dışarıdan bakılınca yapılan iş, her şeyiyle bir tekrardan ibaret olarak görülebilir. Ancak iyi “okuyucu” ile iyi “okutucu” yetiştirmenin gerektirdiği beceriler arasındaki fark, lise ve fakülte öğretimi arasındaki ayrımın aslını teşkil etmektedir. Öte yandan, sınav odaklı eğitim sistemi, İmam-Hatip Liselerinin, reel başarı kriterlerine odaklanmasına sebep olmuştur. Burada reel başarı kriterlerinden kasıt, üniversite-

31 Bu makalenin kaleme alınmasıyla yayınlanması arasında geçen zaman diliminde ilahiyat fakültelerindeki Kur'an-ı Kerim dersiyle ilgili birtakım değişiklikler oldu. Öğrenim süresi boyunca dört dönem, haftada üçer saat olarak verilen dersin sekiz dönem boyunca haftada iki saat okutulacak olması, gerçekten önemli ve gerekli bir değişikliktir. Müfredat belirleme çalışmalarının devam ettiği bu günlerde şunu ifade etmek zorunludur: Bu derste sekiz dönem boyunca ezber-tecvid-telaffuz bazında tilavet öğretimi devam ettirilecek ve okuma ile ne dediğini anlama arasında kopan bağın tesisine yönelik çalışmalar yapılmayacaksa, bu yeni yapılandırma kıymetli bir hayır üretmeyecek ve Kur'an merkezli olmama gibi ilahiyat öğretiminin en ciddi sorununun çözümüne katkı sunmayacak demektir. Bu çalışmada da işaret edildiği üzere, manasını anlayarak Kur'an okuma faaliyetini zorunlu olarak öğrencinin gerçekleştirmesini sağlayacak bir ders müfredatta hala yer almamaktadır.

32 Alemdar, Yusuf, “İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Dersleri İle İlgili Problemler”, *CÜİFD*, (c.XII, sayı:I, Sivas, 2008, s.188.)

ye giriş sınavlarında elde edilen başarının yüksekliğidir. Bu sınavlarda temel meslek dersleriyle ilgili soru sorulmaması sebebiyle de derslere yeterince ihtimam gösterilmediği kaygısı taşınmaktadır. Hatta böyle bir sınav sistemi içinde taşıdığı öneme rağmen Kur'an tilaveti gibi uygulamalı bir derse, diğer branş derslerine nazaran daha az emek verildiğini görmek bile mümkündür. Bu nedenle İmam-Hatip Lisesinden sonra İlahiyat Fakültesine devam eden pek çok öğrenci için Kur'an-ı Kerim dersi, bilinen konuların tekrarından çok, doğru okuma becerisi elde etme konusunda fırsat sunmaktadır. İçinde bulunulan toplumsal koşul ve eğilimler açısından bakıldığında ilerideki mesleklerinin vitrini mesabesinde olacak bir beceriyi edinmek için pek çok öğrencinin bu derste ciddi çaba sarf etmeleri gerekmektedir. İHL yıllarında düzgün bir Kur'an okuyuşu elde edenler ise, bu sayede ufak tefek eksikliklerini gidererek daha rahat ve kendine güvenen bir okuyuşa sahip olmaktadır.

“Güzel Kur'an Okuma” ise, üçüncü ya da dördüncü yılda verilen seçmeli bir derstir. Dersin içeriğini belirlemede hoca tamamen serbesttir. Kıraat-ı aşere, kıraat imamları ve râvileri hakkında genel bilgiler, ana hatlar itibarıyla yeni ezberler genellikle bu dersin çatısını oluşturur.

İlahiyat Fakülteleri programında yer alan Kur'an'la doğrudan ilgili bir diğer ders ise, çoğunlukla birinci yılın ilk döneminde okutulan “Kur'an'ın Ana Konuları”dır. Bu derste çoğunlukla Tefsir bölümü öğretim elemanları tarafından kaleme alınan kitaplar kaynak olarak kullanılmaktadır.³³

“Tefsir” dersleri de fakülte öğretim programında yer almaktadır. Bu ders kapsamında iki dönem boyunca tefsir usulü, tefsir ekolleri, onların meşhur temsilcileri ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Müfessirlerin eserlerinin karakteristiği hakkında bilgi edinilebilmesi için tefsirlerden seçilen metinlerin incelenmesi çoğu kez tercih edilen bir yöntem olmaktadır. Ders saatlerinin yetersizliği, neredeyse bütün tefsir akademisyenlerinin hemfikir olduğu konulardan biridir. Bu nedenle değil çağdaş tefsirler, bu bilim dalının klasik kaynaklarını bile enine boyuna tanıtmaya imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla dersler, tefsir ilmi açısından “doyumluk” değil, “tadımlık” olarak nitelendirilebilir.³⁴

33 Konuyla ilgili kaynaklar için bkz.: Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparслан Açıkgenç, (Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000); Şimşek, M. Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, (Beyan Yayınları, İstanbul 1999); Demirci, Muhsin, *Kur'an'ın Temel Konuları*, (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2000).

34 Tefsir dersinin içerik ve yöntem olarak ihtiyacı ne kadar karşıladığıyla ilgili yapılan bir anket

Oluşan açık, bireysel gayretler neticesi ortaya çıkan özel dersler, küçük ders halkaları oluşturma gibi tedbirlerle doldurulmaya çalışılmaktadır.

“Kur’an Tercüme Teknikleri” adlı derste ise, çeviride esas alınacak ilkeler üzerinde durulmaktadır. Bir dönemlik bir derste Kur’an’ın tamamının okunup Türkçe’ye çevrilmesi mümkün olmadığından, çoğu kez dersin sorumlusu öğretim elemanı tarafından meallerde tespit edilen hataların üzerinde durularak tashihihinin yapılması öncelenmektedir.

Buraya kadar ifade edilenler, İlahiyat Fakültesi bünyesinde öğrenciler için ciddi ve düzenli bir Kur’an okuma faaliyetinin ancak bireysel gayretlerle gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.³⁵ Biz bu çalışmada Kur’an’ı düzenli okumadan ilahiyatçı olmanın mümkün olup olmadığı, diğer branşlara dair alınan bilgilerle eşitlenmiş bir “Kur’an dersi” algısından, gündem belirleyici bir insanlık kutsal kitabı fikrine ulaşmanın nasıl olacağı gibi soruların cevapları üzerinde duracak değiliz. Zira bu çalışma, durumun fotoğrafını çekmeye odaklanmıştır. Tabloyu ağırlaştırıran durum, sorun üzerinde yeterince durulmamış ve boyutlarına değinilmemiş olmasıdır. İlahiyat Fakültesinin öğretim problemlerini ele almak üzere hazırlanmış bir sempozyumda tarayabildiğimiz kadarıyla konuyla ilgili duyulan tek uyarı aşağıdaki cümlelerden ibarettir:

“Mademki adı “İlahiyat Fakültesi”dir... Öncelikle Kur’an merkezli bir eğitim olmalıdır. Bunu derken şunu kastediyoruz: Fakülteyi bitiren her öğrenci, meal ve tefsire bakmadan, Kur’an’ın genel anlamını anlayacak şekle getirilmelidir. Bu bir amaç olmalıdır. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in hayatı da aynı şekilde tahlili bir şekilde ele alınmalıdır. Ezbercilikten uzak bir şekilde...”³⁶

Şimdi bu vakianın anlamı ve sonuçları üzerinde duralım.

sonucu ve değerlendirmeler için bakınız: Acuner, Yusuf- Kara Ömer- Ünal Mehmet, “Akademisyen ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri*, (Kur’an Araştırmaları Vakfı, Bursa 2007, ss. 57–81); Akademisyen ve öğrencilerin karşılıklı olarak tefsir derslerinden beklentilerinin ne oranda karşılandığıyla ilgili bir araştırma için bakınız: Erbaş, Muammer, “İlahiyat Fakültelerinde Kur’an ve Tefsir Öğretimi Sorunları”, *Kur’an ve Tefsir Etkinlikleri Koordinasyon Toplantısı* (DEÜ İlahiyat Fakültesi, İzmir 2007).

35 İlahiyat fakültelerinde Kur’an’la ilgili dersler ve içerikleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Bırışık, Abdülhamit, “İlahiyat Fakültesi Öğretmenlik Bölümü (İDÖB) Tefsir Derslerinin Bölüm Hedeflerine Uygun Hale Getirilmesi”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri*, (Kur’an Araştırmaları Vakfı, Bursa 2007), ss.37–53.

36 Özbek, Abdullah, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu (Bildiriler-Müzakereler)* (S.D.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, s. 307, Isparta 16-17 Ekim 2003)

III- Problemin Tespiti

Son 20–25 yıllık zaman diliminin, Türkiye’de Kur’an’ı anlayarak okumanın gerekliliği konusunda bir farkındalık oluştuğuna tanıklık ettiği söylenebilir. Bu durum, sözlü kültürün hâkimiyetiyle de uyumlu olarak, dinini ikincil, üçüncül kaynaklardan ve özellikle de din görevlilerinden öğrenmeye alışmış bir toplum için önemli bir değişimdir. Çoğu kez bir eğitimci önderliğinde oluşturulan meal grupları, metni olabildiğince aslından, ilk kaynaktan öğrenme kararlılığının bir ifadesidir. Her geçen gün sayısı hızla artan meal çalışmaları da,³⁷ söz konusu teveccühün bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Bu, Kur’an’ın ancak ehil kimselerce anlatıldığı takdirde anlaşılabilceği anlayışının zayıfladığına işaret eden sevindirici bir gelişmedir. Kur’an’ı anlamının elbette ihtisas gerektiren yönleri vardır. Bununla birlikte temel mesajın ne olduğunu kavramak için gayret sarf etmek, inananların temel sorumluluklarındandır. Ancak yapılan araştırmalar, meal sayısında ve satışındaki artışa rağmen anlayarak okumanın benzer oranda artmadığını ortaya koymaktadır. Bu elbette bir noktaya kadar kabul edilebilir bir durumdur. Ancak araştırmaların iddia ettiği üzere %80 evde Kur’an-ı Kerim meali bulunmasına rağmen, düzenli okuyanların oranı %5 düzeyindeyse,³⁸ o halde evde beklemek üzere satın alınan mealler söz konusu demektir. Bir zamanlar çeyizin bir parçası olarak, bereket getirmesi amacıyla süslü mahfazaları-

37 Son 25-30 yıllık süreçte kaleme alınan meal çalışmalarına dair örnekler için bkz.: Atay, Hüseyin- Yaşar Kutluay, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*, (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985); Baytan, Enver, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Teşviri Meal-i Alisi*, (Baytan Kitabevi, İstanbul 1987); Davudoğlu, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*, (Çile Yayınevi, İstanbul 1988); Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Meali*, (Yeni Boyut Yayınevi, y.y, 1993); Öztürk, Abdülvehhab, *Kur'an-ı Kerim Meali*, (Kültür Yayınları, Trabzon 1996); Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, (Kılıç Kitabevi, Ankara trs.); Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, Çeviren: Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, (İşaret Yayınları, İstanbul 1997); Komisyon, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997); Gülle, Sıtkı, *Kelime Anlamlı Kur'an-ı Kerim Meali*, (Huzur Yayınları, İstanbul 1999); Özsoy, Ömer- İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an*, (Fecr Yayınları Ankara 1999); Karaman, Hayrettin- İbrahim Kafı Dönmez- Mustafa Çağrırcı- Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Meal ve Tefsir*, I-V, (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000); Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Kur'an-ı Kerim Meali, Hak Dini Kur'an Dili*, Muhammed Nur Doğan, Baskı 2, (Ahsen Yayınları, İstanbul 2000); Çakır, Mehmet, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi*, Ankara 2003; Döndüren, Hamdi, *Kur'an-ı Kerim (Yüce Meali ve Açıklaması) İnsanlığa Son Çağrı*, (Yeni Şafak, İstanbul 20039); Dumlu, Ömer- Hüseyin Elmalı, *Âyet Âyet Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, (Meal)*, (Ensar Neşriyat, İzmir 2003); Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, (Işık Yayınları, İstanbul 2004); Toptaş, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara 2005; İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an*, (Düşün (Denge) Yayınları, y.y. 2008); Işıcık, Yusuf, *Kur'an Meali*, (Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya, 2008); Balcı, Medine, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Kelime Meali*, II, (Ebrar Yayınevi, İstanbul trs.), Kısa, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, (Armağan Kitaplar, Konya 2008).

38 Karşılı, Halil İbrahim, “Dindarlığımızın İnşasında Kur'an Meallerinin Rolü”, *Diyanet İlmî Dergisi*, (c.47, sayı:1, s.32, 34.)

nın içinde odaları bekleyen Kur'an-ı Kerim motifinin yerini mealinin almaması için yapılması gereken bir dizi faaliyet vardır.³⁹

Bu dönüşümün sistematik bir şekilde, hız kesmeden, daha verimli olarak devam etmesi ve daha geniş kitlelere ulaşabilmesi için Kur'an'la ünsiyet peyda etmiş öncülere ihtiyaç vardır. Bu öncülerin büyük bir oranının ilahiyatçılardan oluşması ise arzu edilen bir husustur. Zira dört yıllık bir öğretim neticesi Kur'an'dan neşet eden bir medeniyetin farklı boyutlarına muttali olan bir ilahiyatçı, bu birikimiyle Kur'an meselelerini çok daha hızlı ve rahat kavrayacak, zihinlerde oluşacak soruları da sadra şifa verecek şekilde cevaplayabilecektir. Oysa bu çalışmaya esas teşkil eden anket verilerinin de gösterdiği üzere mezun durumdaki ilahiyat öğrencilerinin %40'ı metni baştan sona kadar bir kez bile ne dediğine dikkat ederek okumamakta, kalan kısmın da neredeyse tamamı sadece 1-2 kez metni hatmetmektedir. Böyle bir okumayla değil bir ilahiyatçıya, herhangi bir müslümana yetecek kadar bir Kur'an kültürü oluşturmanın imkânsız olduğu açıktır. O halde bu verilerin ortaya koyduğu sonuç şöyle ifade edilebilir: Bu kitap, kendisine bağlılığını her fırsatta dile getiren kesimler tarafından bile düzenli okunmamakta ve dolayısıyla yol gösterici, gündem belirleyici olamamaktadır. Bu durum, yüksek din öğretimi alan öğrenci için böyleyse, Kur'an merkezli bir din algısının nasıl oluşacağı meçhul demektir. Zira hayat boyu Kur'an'ı düzenli; baştan sona, sondan başa, konu, dönem bazlı vs. okumaya odaklanmamış bir zihnin, bu tekrarların da vasıtasıyla Kur'an'ın ısrarla üzerinde durduğu ilkeleri içselleştirmesi de zorlaşmaktadır. Üstelik bir ilahiyatçının aldığı din öğretimi, sadece kendisini bağlayan bir husus değildir. Bu kitabın sadece Müslümanların değil, kabul etsin ya da etmesin bütün insanlığın *kutsal* kitabı olduğu hatırlanacak olursa, durumun zorluğu daha rahat anlaşılacaktır. Kitabını önce kendisi okuyup, sonra diğer Müslümanlara okutacak, ardından da bulduğu her fırsatta (buna fırsat bulma amacıyla onu aramak da dâhil) insanlığa hâliyle ve kâliyle anlatacak olan ilahiyatçının ciddi bir Kur'an birikimine sahip olması gerektiği açıktır. Kur'an'dan yeterli oranda beslenmeyen zihin ve gönüllerden aktarılan bilginin kaynağı da, ister istemez ikinci el olmak durumundadır. Bu makalenin temel iddiası olan, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin misyonlarıyla doğru orantılı olarak Kur'an okuma alışkanlığına sahip olmadıkları savı, yapılan bir anket çalışmasının sonuçlarıyla desteklenmiştir. Anket çalışmasıyla ilgili hipotez ve bulgular bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

39 Karshı, agm., 35vd.

IV- Hipotezler, Bulgular ve Değerlendirmeler

Anket çalışmasının hipotezleri şöylece sıralanabilir:

1- İmam-Hatip Lisesi yıllarında ne dediğini kavrayarak Kur'an okuma konusunda öğrenciler yeterli yönlendirmeye karşılaşmamaktadır.

2- Öğrencilerin, yukarıda sınırları çizildiği ölçüde ve nitelikte Kur'an okuma oranları, hedeflenenden düşüktür.

3- İmam-Hatip Lisesinde anlayarak Kur'an okumadan İlahiyat Fakültesine gelen öğrenciler, burada yükselen oranlardaki teşvik ve yönlendirmeler neticesinde lise yıllarına nazaran daha büyük oranlarda okuma faaliyetinde bulunmaktadırlar.

3- Fakülte öğrencileri, misyonlarıyla uyumlu olacak şekilde hayat boyu devam ettirmeleri gereken düzenli olarak Kur'an okuma alışkanlığını edinmeden mezun olmaktadırlar.

Aşağıda anketten elde edilen bulgulara ve değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Tablo1. İmam-Hatip Lisesi Yıllarında Öğrencilerin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları

			Yönlendirme var diyenler		Yönlendirme yok diyenler	
	Rakamsal veri sayı=	%=	Sayı=	%=	Sayı=	%=
Okudum cevabı verenler	143	%55	22	%15,3	121	%84,7
Okumadım cevabı verenler	113	%42	9	%7,9	104	92,1
Cevaplamayanlar	9	%3				
Ankete katılan toplam öğrenci	267					

Anketin ilk bölümünde öğrencilere lise yıllarına dair şu sorular yöneltilmiştir: “İmam-Hatip Lisesi’nde okurken baştan sona Kur’an meali okudunuz mu?”, “(Okudum cevabı verenler için) kaç defa okudunuz?”, “İmam-Hatip Lisesi’nde bu konuda yeterince yönlendirme olduğunu düşünüyor musunuz?”

Anket uygulanan öğrencilerden %55’i (s=143) İmam-Hatip Lisesi yıllarında Kur’an metnini ne dediğine dikkat ederek baştan sona bir kez okuduğunu

ifade etmiştir. Bu sonuç ilk hipotezimizi desteklememiştir ancak öğrenci profili açısından durum sevindirici görünmektedir. %42 gibi düşük sayılmayacak orandaki (s=113) öğrenci grubu ise, dinî öğretim sunan bir liseden bu öğretime temel teşkil eden kitabı okumadan mezun olmuştur.

Öğretim programlarında Kur'an okumaya verilen önem açısından çarpıcı bir sonuç, Kur'an metnini baştan sona okumuş olan öğrencilerin %84,7'sinin (s=121) öğretmenlerinden bu konuda yeterince teşvik görmediklerini düşünceleridir. Aynı kanaat, okumayan öğrenci grubu tarafından da daha yükselen bir oranda (%92,1, s=104) paylaşılmaktadır. Dolayısıyla okuma faaliyeti çoğu kez, okulda müfredatın etkisi ya da öğretmenlerin ortak çabasıyla ortaya çıkan bir sonuç olmaktan ziyade, bazı öğretmenlerin ya da öğrencilerin kendi ferdi gayretleriyle gerçekleşmektedir. Bu sonuçlar, İmam Hatip Liselerindeki Kur'an derslerinde öncelenen hususun, mahrec ve tecvide riâyet ederek akıcı bir okuyuş sağlamayı gerçekleştirmek boyutunda kalmaya devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Oysa giriş bölümünde ifade edilen sebepler neticesinde teorik plandaki bu kabul de istenilen başarıyla pratiğe aktarılamamaktadır. Anketin sunduğu veriler, bu liselerde Kur'an dersinin ne oranda amacına uygun şekilde işlendiğini yeniden sorgulamaya gerekli kılmaktadır.

Tablo 2. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları⁴⁰

			Yönlendirme var diyenler		Yönlendirme yok diyenler	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okudum cevabı verenler	104	%38,9	101	%49,7	93 ⁴⁰	%44,4
Bir kısmını okudum cevabı verenler	105	%39,3				
Okumadım cevabı verenler	49	%18,3	8	%17,4	41	%83,6
Cevaplamayanlar	9	%3,5				
Ankete katılan toplam öğrenci	267					

40 Okudum/Bir kısmını okudum cevabı verenler için "İlahiyat Fakültelerinde Kur'an'ın anlayarak okunması konusunda yeterli yönlendirme var mı?" sorusuna 15 (%5,9) öğrenci cevap vermemiştir.

Anketin ikinci bölümünde ise, öğrencilere şu üç soru yöneltilmiştir: “İlahiyat Fakültesinde şimdiye kadar Kur'an mealini baştan sona okudunuz mu?”, “(Okudum cevabı verenler için) kaç defa okudunuz?”, “İlahiyat Fakültesi'nde bu konuda yeterince yönlendirme olduğunu düşünüyor musunuz?”

İlahiyat Fakültelerine devam eden İmam-Hatip Lisesi mezunu öğrencilerin anlamı üzerine durarak Kur'an'ı baştan sona okuma faaliyetlerinde önemli bir düşünüş yaşandığı görülmektedir. Zira %38,9 (s=104) öğrenci “Evet, okudum” şikkını seçmiştir. Oysa bir önceki tabloda görüleceği üzere ankete katılan öğrencilerden %55'i lise yıllarında meal okuduğunu ifade etmiştir. İmam-Hatip yıllarındaki okuma faaliyetiyle kıyaslandığında düşük olan bu oran, fakülte yıllarının, gereken dönüşümü gerçekleştirmekte yetersiz kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Ankete katılan 267 öğrenciden 147'sinin birinci sınıf öğrencisi olması, bu durumun normal karşılanabileceğini düşündürse de, anket çalışmasının final imtihanlarına yakın yapıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Yani fakülte çatısı altında geçen bir yılda bu konuda kayda değer bir gelişme sağlanamadığı gibi, önemli bir düşünüş de yaşanmıştır. Bu sonuçta elbette fakülte ortamına alışma, başka şehirlerde yaşayan öğrenciler için aynı zamanda şehre, aileden ayrı kalmaya alışma, üniversite sınavını geride bırakmış olmanın getirdiği rahavet vb. etkenlerin de tesiri göz ardı edilemez. Bununla birlikte % 60 oranında öğrencinin bir yıl boyunca ne dediğini göz önünde bulundurarak Kur'an okumamış olmaları yine de düşündürücüdür.

Anket sonuçlarının beklenen verilerinden biri, öğrencilerin İlahiyat Fakültesi yıllarında Kur'an'ı anlamını gözeterek okuma konusunda lise yıllarına göre daha fazla teşvikle karşılaştıklarını belirtmeleridir. Öğrenciler bu konuda neredeyse %50-%50 olacak şekilde farklı kanaat belirtmişlerdir. İlahiyat fakültelerinde konuyla ilgili teşvikleri bireysel gayretlerden zorunluluk sınırına taşıyacak bir müfredat olmaması sebebiyle taşınan hassasiyetin istenen sonucu veremediği anlaşılmaktadır.

İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencilerinin hatim sayısını yoklayan bir soruya yer veren anket çalışmasının sonuçları burada hatırlanmalıdır. Buna göre %11.3 oranında öğrenci, 5-6defa Kur'an'ı hatmettiğini söylerken, altıdan fazla kez hatmettiğini söyleyenlerin oranı %18,1'dir.⁴¹ Yukarıdaki tablodaki

41 Alemdar, “İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Dersleri İle İlgili Problemler”, s.187.

sonuçlarla karşılaştırıldığında, ilahiyat fakültelerinde Kur'an okumanın onu anlamayı da gerektirecek bir kapsama ulaştırılmadığı, geleneksel tilavet algısının hala devam ettiği anlaşılmaktadır. Kur'an'ın nazmı da elbette zaman ayrılmayı, emek verilmeyi hak eder bir özelliğe sahiptir ve öğrencilerin defaatle hatim indirmeleri hiç okumamaları durumuna nazaran olumlu bir durumdur. Ancak bu okumaların anlama kaygısı taşımadan devam ettiriliyor olması ciddi sorun olmaya devam etmektedir. Zira bu şartlar altında Kur'an merkezli bir din öğretimi ve eğitiminin yolunu bulmak, edinilen kanaatleri, bilgileri Kur'an'dan müteşekkil bir mihenk taşına vurmak imkân dâhilinde değildir.

Bu makalenin odaklandığı iddia açısından mezun olma aşamasına gelen öğrencilerin durumunu ayrıca değerlendirmek yararlı olacaktır.

Tablo 3. İlahiyat Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma ve Din Eğitiminde Kur'an'ı Kaynak Olarak Değerlendirme Durumu

Ankete katılan İlahiyat Fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerine Kur'an'ı ne dediğine dikkat ederek okuma yeterlikleri ve yönlendirilme durumları dışında, bir de “Bir İlahiyatçı olarak dinin anlatılmasında en çok güvenebileceğiniz kaynak nedir?” şeklinde çoktan seçmeli bir soru sorulmuştur. Bu soruyla öğrencilerin en azından yarısından fazlasının birkaç ay sonra göreve başladıklarında din hizmeti sunarken hangi kaynağa istinat edecekleriyle ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Zikredilenler dışındaki kaynak te-lakkilerini ifade etmeleri amacıyla açık uçlu bir seçenek de bu soruya eklenmiştir. Bu soruya verilen cevaplarla aynı öğrencilerin okuma alışkanlıklarına bildiren tablo aşağıdadır:

	Sayı	%	Bir İlahiyatçı olarak dinin anlatılmasında en çok güvenebileceğiniz kaynak nedir?	Sayı	%
Kur'an-ı baştan sona okudum diyenler	72		Bizzat Kur'an ve Sünnet	64	%89
		%60	Geçmişte yazılan, Kur'an ve Sünnete dair bilgileri harmanlayarak sunan eserler	1	1,3
			Bende güven oluşturmuş, önder kabul ettiğim insanların eserleri	7	%9,7

Bir kısmını okudum diyenler	32		Bizzat Kur'an ve Sünnet	39	%90,6
		%26,6	Geçmişte yazılan, Kur'an ve Sünnete dair bilgileri harmanlayarak sunan eserler	2	%6,3
			Bende güven oluşturmuş, önder kabul ettiğim insanların eserleri	1	%3,1
Okumadım diyenler	16		Bizzat Kur'an ve Sünnet	13	%87,25
		%13,4	Kur'an ve sünnete dair bilgileri harmanlayarak sunan ve günümüzde kaleme alınmış eserler	2	%12,5
			Bende güven oluşturmuş, önder kabul ettiğim insanların eserleri	1	%6,25
Toplam	120				

Fakülte yıllarında Kur'an okuduğunu ifade eden 104 öğrenciden sadece üçü, birden fazla (bir öğrenci 4–5 kez, iki öğrenci 3–4 kez) okuduğunu belirtmiştir. Bu, çalışmanın hipotezi açısından son derece çarpıcı bir orandır. Bu şartlar altında ortaya çıkan durum şöyle ifade edilebilir: İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Kur'an konularına vukûfiyetleri, yaptıkları tek bir okuyuşla elde ettikleri performansla doğru orantılıdır. Bu öğrencilerden beklenenin Kur'an'ı sadece okumaları değil anlamaları ve hatta anlatmaları olduğu düşünüldüğünde, tek bir okuyuşla bu seviyede aşinalığın sağlanamayacağı ortadadır.

Mezun olma durumundaki son sınıf öğrencilerinin %60'ının Kur'an'ı kastedilen manada okumuş olmaları, karanlık tabloyu bir nebze aydınlatacak veri olarak algılanmaya müsaittir. Ancak bu okuyuşun sadece bir kere gerçekleştirildiği bilgisi burada yeniden hatırlanmalıdır. Kur'an'ın bazı bölümlerini okuyanların da okumalar sonucunda Kur'an'da ne olup olmadığını bile kısmi bilgisine erişmeleri mümkün olmadığından, hiç okumadıklarını söyleyenlerin grubuna eklendiğinde, ortaya çıkan oran %40 olmaktadır. Bu da üzerinde ciddi biçimde düşünülmesi gereken bir başka orandır. Bütün bu veriler, %90'ları aşan oranda son sınıf öğrencisinin göreve başladıklarında bizzat Kur'an ve sünnete dayanarak din eğitimi sunacakları iddiasının, söz konusu öğrenciler için din öğreniminin İlahiyat mezuniyetinden sonra başlayacağı anlamına geldiğini ortaya koymaktadır.

Yapılan başka bir çalışmada yine son sınıf öğrencilerinden fakülte'deki öğrenim hayatları boyunca gerçekleştirdikleri Kur'an okumalarını tanımlamaları istenmiştir. Bu öğrencilerden %59.3'ü Arapça ve mealinden birlikte okuduğunu söylerken, %38.4'lük kısım pek okumadığını ya da ara ara konu gerektirdikçe okuduğunu, mübarek gün ve gecelerde mushafı eline aldığı bildirmiştir. Bunların içinde hatim indirmek amacıyla Arapçasından okuyanların oranı ise; % 23.3'tür.⁴² Dikkat edilirse bu çalışmamızdan çıkan sonuçlarla zikredilen anket çalışmasından çıkan sonuçlar, birbirini destekler mahiyettedir. Buna göre ilahiyat fakültelerinde %60 oranında öğrenci Kur'an metnini anlamını da göz önünde bulundurarak en azından bir kez okumuştur. Sekiz ilahiyat fakültesinde gerçekleştirilen ve Kur'an öğretiminin zorluklarının belirlenmeye çalışıldığı söz konusu ankette, bu %60'lık dilimin metni, mealıyla birlikte okuma işlemini kaç kez yaptığı anlaşılammaktadır. Ancak bizim bu çalışmamızın verileriyle yan yana getirildiğinde, çok sayıda okumanın söz konusu olmadığı kuvvetle tahmin edilmektedir. Geriye kalan %40'lık grubun ise Kur'an'la meşguliyeti, düzensiz, yeri geldikçe yapılan okumalardan ibaret görünmektedir.

Mantıklı düşünülüğünde anlaşılması mümkün olmayan bu sonucu, vakıa olarak yaşayanlar açısından sıradanlaştıran husus, tecrübe edilen yaşantılardır. Bu noktada kendi tanıklığımı paylaşmak isterim; eğer fakültenin ikinci yılında hıfz çalışmasına başlamamış olsaydım, ben de baştan sona Kur'an'ı bir kere bile okumadan mezun olabilir, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve İHL meslek dersleri öğretmenliği görevime başlayabilirdim. Zira kitap okuma ile ilgili onca teşvike rağmen, bu yolda doğrudan herhangi bir yönlendirme ya da zorunlulukla karşılaştığımı hatırlamıyorum. Kur'an'ı baştan sona okumakla ilgili yüklediğimiz ilk resmî sorumluluk, doktora ders döneminde gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak bugün İlahiyat Fakültelerindeki öğrencilerin, fakülte yıllarında bir kere bile baştan sona Kur'an "okuma"dan mezun olmalarının önünde herhangi bir engel olmadığı görülmektedir. Daha açık deyişle Kur'an'ın ne deyiş ne demediğine muttali olmadan ilahiyatçı unvanını elde etmek ve görev başlamak mümkündür. Tabii olarak bu durum, öğrencilerin Kur'an'dan ve sünnetten neşet eden pek çok ilim dalıyla ilgili kıymetli bilgiler edinmelerine

42 Alemdar, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Dersleri İle İlgili Problemler", s.186.

rağmen, bütün bu bilgileri sistematik bir kavrayışa dönüştürme fırsatını elde edememeleri sonucunu doğurmaktadır. Elbette Kur'an'ın ne dediği bilgisine vukûfiyet kesbetme, tek başına sistematik bir kavrama durumu oluşturmaya yetmez ama böyle bir çabanın çok büyük bir parçasını teşkil edeceği de yadsınamaz. Nitekim mezun öğrencilerin en büyük şikâyet konularından biri, dini öğretmeye nereden ve nasıl başlayacaklarına dair bir öngörüye sahip olmamalarıdır. İlahiyat öğretimindeki bu boşluğu doldurmak için acilen alınması zorunlu bazı tedbirleri sıralayarak çalışmayı noktalamak yerinde olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

İlahiyat öğretiminin, uzun yıllardır devam eden ancak Kur'an'a dönüş gayretleriyle birlikte son yirmi yılda daha da görünür hale gelen “doğrudan Kur'an'dan beslenme eksikliği”, fakülte öğretim elemanlarının kararlılığı ve çabası ile giderilebilecektir. Bugünün öğrencileri mezun olmadan önce gönül ve zihinlerinde bu konuyla ilgili gerçekleştirilecek algı ve tutum dönüşümü, gelecek dönemlerde verimli sonuçlar alınmasını sağlayacaktır.

Burada sıralanacak önerileri ifade etmenin kolay, ama uygulamaya geçirmenin meşakkatli olduğu açıktır. Zira fakültelerimizde uzun yıllardan beri devam eden bütüncülükten uzak bir yapılanma hala hâkimiyetini korumaktadır. Ancak bu durum, öğretim kalitesinin artması yolunda çözüm olabileceği düşünülen aşağıdaki önerilerin dikkate alınmasına engel değildir.

1- İlahiyat Fakültelerinde öğrencilere öncelikle Kur'an'ı okuma ve anlama bilinci kazandırılmalı, ardından da bir “Kur'an okuma seferberliği” acilen başlatılmalı, konunun ivediliğine dikkat çekilmelidir.

2- Kur'an Okuma ve Tecvid ile Tefsir derslerinden müstakil olarak, öğrencinin Kur'an'la baş başa kalacağı bir dersin ihdas edilmesi zorunludur.⁴³ Herhangi bir konuda ayet olup olmadığını bilecek kadar Kur'an konuları hakkında bilgi edinmek, bu dersin ilk ve en yakın faydası olacaktır. Bu ders, İlahiyat Fakültesinin sekiz dönemi boyunca devam etmelidir; amaç, her dönem-

⁴³ İlahiyat programında yapılan değişiklikle bundan böyle sekiz dönem okutulacak Kur'an dersinin bünyesinde, anlayarak okuma çalışmalarına yer verilmesi mümkün görünmektedir. Böyle bir durumda ayrı bir ders ihdasına gerek kalmaz. Ancak Kur'an dersine girecek öğretim elemanı azlığı, sınıfların kalabalıklığı vb. sorunlar sebebiyle sayısını artırılan bu derste sadece başarılı bir tilavet öğretimi verileceği öne sürülerek müfredata bu sorumluluğun eklenmemesi tercih edilebilir. O takdirde, ayrı bir dersin düşünülmesi yine kaçınılmaz olacaktır.

de baştan sona bir kez Kur'an metninin tamamlanmasıdır.⁴⁴ Nihai hedef ise, ömür boyu Kur'an okuma alışkanlığının yerleşmesidir. Mevlana'nın pergel metaforuyla ifade edecek olursak, bu suretle hayat boyu ayağın biri Kur'an'a sabitlenmiş olacaktır. Çünkü Kur'an, bir iki kez okumayla kapılarını ardına dek açmayacak kadar nazlı bir metindir. Bu dersin adında, *meal* kelimesine yer verilmemelidir. Zira sonuçta okumakla anlamak arasındaki mesafeyi kapatacak kadar metne aşinalık hedefleneceğine göre, meal ancak ilk dönemlerde kılavuz işlevi görmelidir. Sonuçta balık ikram ederek "karın doyurmak" yerine, "balık tutmayı öğretmek" esas olmalıdır.

3- Söz konusu derste, Kur'an metnini baştan sona okuma şeklindeki klasik yöntemin yanı sıra farklı okuma teknikleri de kullanılmalıdır. Bunlar içinde nüzul sırasına göre okuma, en verimli sonuçları veren tekniklerden biri olarak mutlaka bir kaç kez denenmelidir. Her ne kadar elimizdeki nüzul sıralamaları farklılık gösterse ve kesinlik arz etmese de, bu tarz bir okuma, dinin ehem ve mühim değerleri açısından ciddi bir farkındalık yaratmaktadır. Bugün eylem odaklı anlama-değerlendirme faaliyetlerinin arasında, düşünmeye, algılamaya, iman etmiş olmanın derin gücünü tatmaya ayrılan alan son derece cılız kalmaktadır. Belki hızı mütemediyen artan yaşam temposunun da etkisiyle revaç bulan Kur'an'ı hemen okuyup, hemen anlayıp, hemen uygulama suretiyle sorunların tamamen çözüleceği yolundaki güçlü eğilim, yanıltıcı olmaktadır. Oysa kendisini, hayatı, evreni ve bunların tamamıyla Allah'ın yakın ilişkisini anlamlandırma, dinin bir insanda gerçekleştireceği dönüşümün temel öncül-leridir. Kur'an'ı "okumak-anlamak-yaşamak" üçgenine sıkıştıran görev bazlı okuma faaliyetleri, elimizdeki kitabın derinliği yanında sığ kalmaktadır. Oysa okuma-anlama-hayata geçirme basamaklarında anlaşılmanın sağlanmasını yapmak için tekrar tekrar metne dönmek, aynı anda hem zihni hem de gönlü sonuna kadar mesaja açmak gibi iç içe geçerek birbirini izleyen süreçleri takip etmek zorunludur.

4- Kur'an'ın insan zihninin normal akışını takip ederek giriş-gelişme-sonuç bölümlerinden oluşmaması, âyetlerin birbirinden kopuk gibi görünen dizilimi, sadece bir konu hakkında konuşabilmek için bile metnin tamamını okumayı gerektirmektedir. Aynı konuyla ilgili farklı surelere serpilmiş durum-

⁴⁴ Böyle bir ders, araştırdığımız kadarıyla bir dönemlik seçmeli bir ders olarak sadece Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okutulmaktadır.

daki âyetlerin taranması, muhtemel kronolojik tasniflerinin yapılması, bunlar arasındaki bağlantıların kurulması ciddi bir emek istemektedir. Son tahlilde ise, araştırılan konunun bütün içindeki yerini tespit etmek, Kur'an'ın doğru anlaşılması yolunda konu merkezli çalışmaların olmazsa olmaz adımlardan dır. Verilecek konu bazlı ödevler, bu melekeleri sağlamasının yanında öğrencinin bütüncül bir anlayışa sahip olması açısından da yetiştirici olacaktır.

5- Okuma dersi Tefsir ya da Kıraat bilim dalı öğretim elemanlarının inhisarında olmamalıdır. Zira Kur'an'la meşguliyet, zihnini onun mesajlarıyla inşa etme sadece onların sorumluluk alanı içinde değildir. Hemen her branş, az veya çok Kur'an'a dayanmakta ya da ondan beslenmektedir. Bu durumda bütün öğretim elemanlarının öğrencileri öncelikle Kur'an'ı okumaya ve anlamaya yönlendirmeleri gerekmektedir. Sağlam bir Kur'an temeli verilmedikçe, öğrencinin diğer branşlardan da hakkıyla yararlanamayacağını mutlaka altı çizilmelidir. Diğer yandan, farklı branştan bir öğretim elemanının o hafta okunacak surelerde kendi branşıyla ilgili bulduğu âyetlere atıfta bulunması değerli bir katkı olacaktır.

Kur'an'ın kendini insanlığın, inananların hayatında görmek istediği konum, daima gündemde kalmak/tutulmaktır. Bu talebi yerine getirenler, diğer hiçbir kitabı okurken karşılaşmadıkları bir mucizeye tanık olurlar: Israrla Kur'an'la hemdem olanlar, her okuyuşta yeni şeyler öğrendiklerini, önceden okudukları halde ilk defa okuyormuşçasına bir tecrübeyi yaşadıklarını fark ederler. Yaşamaya değer olan bu deneyim, Kur'an'ın icazından kaynaklanmaktadır. Bu durumu oluşturan birden çok sebep olmakla birlikte, okuyucunun okuma anındaki ilgi, algı ve odaklanmasındaki değişiklikler, zihnindeki ve gönlündeki soru ve sorgulamalar, her seferinde tazelenme sürecini doğuran önemli etkenlerdendir. Birey hayat tarafından her an eğitilmektedir. Bir önceki okuyuştan bu yana kişinin yaşadığı zahirî ya da derunî değişiklikler, âyeti anlamadaki hazır oluş düzeyini doğrudan etkilemekte ve yeni inkişafın kapısını aralamaktadır. Okuma eylemine her seferinde taze bir heyecan katan bu durum, aynı zamanda inanan için ömür boyu Kur'an okuma ihtiyacının, sevap kazanma niyetinin yanında başka nedenleri de olabileceğini, olması gerektiğini göstermektedir. Bir yandan yeni kavrayışların yolunu aralayan devamlı okuma hali, o ana kadar anlaşılıp, hissedilenlerin sağlamasını yapma açısından da bir fırsat sunmaktadır. Bu ve benzeri pek çok nedenle, Kur'an'a ömrünü vakfetmiş âlimler bile, bu kitabı okuyup anlayıp tükettiklerini iddia edememişlerdir. Herkes elindeki kabın bü-

yüklüğü oranında Kur'an deryasından nasibini almış, almaya devam edecektir. Bu noktada benzer bir nasiplenme fırsatı, tesadüflere bırakılmadan, ilahiyat fakültesi öğrencileri için de geçerli hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acuner, Yusuf- Kara Ömer- Ünal Mehmet, “Akademisyen ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri*, (Kur'an Araştırmaları Vakfı, Bursa 2007, ss. 57–81)
- Alemdar, Yusuf, “İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Dersleri İle İlgili Problemler”, *CÜİFD*, (c.XII, sayı:1, s. 177-212, Sivas, 2008.)
- Bırışik, Abdülhamit, “İlahiyat Fakültesi Öğretmenlik Bölümü (İDÖB) Tefsir Derslerinin Bölüm Hedeflerine Uygun Hale Getirilmesi”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri*, (Kur'an Araştırmaları Vakfı, Bursa 2007)
- el-Cevherî, İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh -Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, Thk: Ahmed Abdulgafûr Attâr, (Kitâbu'l-Arabî, Kahire, 1956.)
- Demirci, Muhsin, *Kur'an'ın Temel Konuları*, (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2000)
- Erbaş, Muhammed, “Kur'an'ın Mana Boyutu Işığında Kur'an Okumanın Anlamı” *Marife*, (y.7, sayı:1, s. 7–42, Konya, 2007)
- _____, “İlahiyat Fakültelerinde Kur'an ve Tefsir Öğretimi Sorunları”, *Kur'an ve Tefsir Etkinlikleri Koordinasyon Toplantısı* (DEÜ İlahiyat Fakültesi, İzmir 2007)
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç, (Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000)
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyya, *Mu'cemü Mekâyısı'l-Luğa*, I-VI, Thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Dâru'l-Ciyl, Beyrut, trz.)
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, (Dâru Sadr, Beyrut, trz.)
- Karslı, Halil İbrahim, “Dindarlığımızın İnşasında Kur'an Meallerinin Rolü”, *Diyanet İlmî Dergi*, (c.47, sayı:1, s. 31-52.)
- Özbek, Abdullah, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu (Bildiriler-Müzakereler)*, (S.D.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 16-17 Ekim 2003)
- Şimşek, M. Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, (Beyan Yayınları, İstanbul 1999)